

Всеукраїнська наукова конференція

«Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень»

29 квітня 2025 року
М.Одеса

Міністерство освіти та науки України

**Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського**

**Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка**

**Відділ історії козацтва на півдні України
Науково-дослідного інституту козацтва при Інституті
історії України НАН України**

Одеський національний морський університет

Одеський національний художній музей

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2025

УДК 94(477)+903(477):(06)

Рекомендовано до друку кафедрою історії України
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 11 від 18 червня 2025 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського» Протокол № 17
від 26 червня 2025 р.

Редакційна колегія:

К.і. н., доцент Сєкерська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*
Лаборант кафедри історії України Яковлева Д. Є. (Одеса) –
відповідальний секретар
Д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава) Д.
і. н. Бруяко І. В. (Одеса)

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка
наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2025. 250 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень», яка відбулася **29 квітня 2025 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

3	ІСТОРІЇ ОДЕСЬКОГО НІМЕЦЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ (1934–1938)	
	<i>Левченко Валерій</i>	9
	ШКІЛЬНА ОСВІТА ОДЕЩИНИ В 1944 Р.	
	<i>Осипенко Олександр</i>	18

СЕКЦІЙНІ ЗАСІДАННЯ

	ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНИХ ШКОЛАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ЄПАРХІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	
	<i>Артюх Ірина</i>	23
	ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 1932-1933 РОКІВ: НА МАТЕРІАЛАХ ОДЕЩИНИ	
	<i>Ахмедова Айна, Діанова Наталія</i>	30
	ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА ЩОДО ІСТОРІЇ ОСВІТИ І НАУКИ В ОДЕСІ ПЕРІОДУ НІМЕЦЬКО-РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1941–1944 РР. У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
	<i>Барабаш Владислав, Левченко Валерій</i>	38
	ВІДГОМОН УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917 Р.) НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМ	
	<i>Бережна Валерія, Савченко Віктор</i>	47
	ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПІЧНИХ КАХЕЛЬ ЗА ЗОБРАЖЕННЯМИ НА ПРИКЛАДІ АРХЕОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ РАНЬМОДЕРНОЇ ПОЛТАВИ	

Бережна Валерія, здобувачка першого рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія)

Савченко Віктор, д.і.н., професор кафедри історії України

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.

Ушинського»

м. Одеса

УДК 94(477.7):281.93”18”

ВІДГОМОН УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917 Р.) НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМ

Анотація. У статті висвітлено історію формування у 1917 р. унікального соціально-політичного напівдержавного утворення «Зеленого Клину» — (українська історична назва південної частини Далекого Сходу, що охоплює терени Приморщини та Амурщини). Особлива увага була переділена резолюціям Першого Українського Далекосхідного з'їзду в яких лукали заклики до національно-територіальної автономії, самовизначення, консолідації українського населення «Зеленого Клину».

Ключові слова: Зелений клин, українська діаспора, культура, освіта, національна ідентичність.

На початку ХХ ст., терени Далекого Сходу, компактно заселені українськими переселенцями отримали назву «Зелений клин», очевидно таку назву терен отримав через колір місцевої рослинності, а слово «клин» - у зв'язку з географічним положенням Південно-Уссурійського краю, що «клином» утиснувся між Китаєм та Японським морем. Слово «клин» вживається у значенні певної частини земного обшару (земельний клин) [3, с. 6]. За даними

перепису 1917 р. на теренах «Зеленого Клину» проживала значна кількість українців, а саме 421 тис. чол, що складало майже 40% населення краю. Якщо розглядати регіонально, то 270,7 тис. (48,2% населення) українців приходилося на Приморську область, а в Амурській області – 147,4 тис. українців (43,2%). В північній частині Далекого Сходу кількість не перевищувала 3 тис.чол., населення північних теренів складалося з каторжників та їхніх нащадків, які утворювали малі групи. Важливо зауважити, що перепис 1917 р. не дає повної картини, оскільки значна частина дорослого чоловічого населення була мобілізована до війська під час Першої світової війни [3, с.7]. Ці дані засвідчують вагому частку українського елементу в регіоні.

Беручи це до уваги, не дивно, що після того як в Україні у червні 1917 р. відбувся Перший Всеукраїнський селянський з'їзд, на «Зеленому Клині» стався свій Український Далекосхідний з'їзд (11-14 (23-26) червня 1917 р., МикільськУсурійськ), що підкреслює зростаючу хвилю національного самоусвідомлення та прагнення до самоорганізації серед українського населення. У роботі з'їзду на Далекому Сході брало участь 53 делегати та 100 гостей, які не мали право голосу, а лише представляли понад 20 громадських та військових організацій «Зеленого Клину». На Першому Українському Далекосхідному з'їзді представники від українських Громад та військових фортець міст та сіл (станції Маньчжуріята Хайлар, міста Харбін, МикільськУсурійський, Владивосток, Новокиївськ з трьома навколишніми селами, В'яземське, Хабаровськ, Благовещенськ та Іркутськ) обговорювали національні, шкільні, фінансові та організаційні потреби українців на Далекому Сході. З технічних причин публікувалися лише постанови національної та фондової секцій, які ухвалив з'їзд [2, с. 59].

Спочатку виділимо головні рішення національної секції з'їзду. Перш за все було висунуто вимогу про національнотериторіальну автономію України та українських теренів в межах Російської держави. Делегати висловлювали повну підтримку Українській Центральній Раді та визнавали її в якості

Тимчасового уряду України. Спираючись ще на Переяславський договір Хмельницького, делегати вимагали рівних прав, широкої автономії з власним парламентом та власною армією. Цікавим є ще те, що делегати вимагали скасування анафема гетьману Івану Мазепі.

Фондова секція ухвалила постанови що до Далекосхідного фонду, який буде мати назву «Залізний Фонд українців на Далекому Сході» (Далекосхідний «Залізний Фонд»), з якого кошти будуть спрямовуватися нарізні національні справи «далекосхідних» українців. Задля отримання коштів на потреби українців влаштовувалися ярмарки з національними атрибутами, стрічками, прапорцями, квітами, спектаклі, танці, гулянки. У раді кожної громади повинна була стояти скринька з написом «На залізний фонд українців Далекого Сходу» для пожертвування. Влаштовувалися аукціони, де товаром зазвичай були українські вироби (одяг, страви). Було вирішено, що буде заснований «Український Національний Банк» [2, с. 60-61]. Перший

Український Далекосхідний з'їзд висловив повну згоду з позицією Української Центральної Ради. Зокрема, з'їзд висловився за перетворення росії на федеративно-демократичну республіку з наданням «національно-територіальної автономії Україні та її колоніям». З'їзд підтримав ідею про створення в Україні національних військових формувань, які мали організовуватися відповідно до постанов Українського Генерального Секретаріату та покликані були «відстоювати національні інтереси від будь-яких ворожих проявів». Тимчасовий Український Далекосхідний Комітет звернувся до Української Центральної Ради із закликом звернути увагу на національні інтереси українців Далекого Сходу, взятти їх під свій захист і забезпечити їм «повну автономію» у всіх сферах політичного, національно-територіального, культурноосвітнього та економічного життя «на принципі самоуправління».

16 липня 1917 р. в Харбіні стався з'їзд, на якому було обрано українську «Маньчжурську Окружну Раду» на чолі з лікарем І. Мозоловським. Було засновано чотири секції для більш

ефективної діяльності (агітаційно-політична, фондова, військова, культурно-освітня). Головою військової секції став П. Твардовський, який організував дві українські сотні (в Харбіні — ім. Т.Г. Шевченка, яка підлягала Окружній Раді). Створення військових підрозділів проходило під знаком допомоги «далекій вітчизні», тому в червні 1917 р. в Україну виїхала перша сотня з Владивостока, друга — восени з Харбіну [4, с. 57-58]. Треба зазначити, що відносини між «Українським Далекосхідним Секретаріатом» і більшовиками, ще до червня 1918 р., були погані, бо більшовики не визнавали «українців», ігноруючи їхні домагання. Один з яскравих прикладів є момент, коли «Український Секретаріат» звернувся листом до Хабаровського раднаркома, домагаючись для українців «своїх шкіл», то раднарком глузливо відповів, мовляв: «Украинский язык - 300 испорченных русских слов » [6, с. 33].

Українська революція сприяла позитивним зрушенням. В 1917 р. створюються українські національні організації – в першу чергу Українські Громади, які виникають майже по всіх населених пунктах «Зеленого Клину» (у Владивостоці, Микольську-Уссурійському, Імані, Хабаровську, Миколаївськуна-Амурі, Благовіщенську, Свободному, Читі, Верхнесудинську, Петропавловську-Камчатському, на багатьох станціях та по селах краю). Метою громад було об'єднання «ширших кол українського населення», незалежно від соціального стану, фаху, політичних переконань з метою представництва та захисту національних інтересів. Ідейним сенсом проголошувалася «національне об'єднання та надпартійність». Спочатку вони були «універсальними», за своїми завданнями, займаючись як культурно-просвітньою діяльністю, так і політичними питаннями, українізацією військових підрозділів російської армії, видавничою діяльністю. Громади створювали українські бібліотеки, читальні, театральні гуртки, хори, школи. Першу українську школу на Далекому Сході було відкрито 17 вересня 1917 р. в Харбіні, а на 1920 р. їх було вже 20. Громади брали участь у виборах до органів місцевого самоврядування [1, с. 53].

У цей час на «Зеленому Клині» виникають й інші, вужчі за своїм складом та завданнями, українські національні професійні організації (Далекосхідня українська учительська спілка (голова О.Ступак), Українська Далекосхідня

театрально-артистична спілка, Далекосхідня українська поштово-телеграфна спілка (голова І.Булах), Далекосхідня українська залізнична спілка (голова Г.Кравченко).

У 1917 р. Далекий Схід палав вогнем патріотичного піднесення, українці мріяли про розбудову власної держави. Проте, вже через декілька років, саме у 1923 р., цей вогонь потушила більшовицька влада, яка влаштувала показові судилища над далекосхідними українськими патріотами. Цей суд у Читі взимку 1923-1924 рр. був московсько-комуністичною розправою над українцями за їх патріотичне та ідейне ставлення до далекої Батьківщини. І. Світ детально розписує судовий процес, в ході якого суд розумів, що фактично немає за що судити, але з Москви було розпорядження що до покарання українців, тому єдиним виходом для них було те, щоб підсудні визнали «свою вину». Після того, як була написана заявка, вимагали ще список людей, які розкаялися та підписали документ. 13 січня 1924 р. голова суду зачитував акт обвинувачення, а потім вирок— 10 років позбавлення волі. З 200 заарештованих українців, тільки 24 в'язні опинилися під фактичним судом, з них 14 були засуджені, а решта визнання невинними [5, с.27-29].

Висновки: Перший Український Далекосхідний з'їзд став яскравим свідченням пробудження національної свідомості та консолідації українського населення на теренах «Зеленого Клину». Натхненні ідеями самовизначення, що лунали з України, далекосхідні українці створювали власні громадські та військові організації, прагнучи до національно-територіальної автономії та захисту своїх національних інтересів. З'їзд продемонстрував єдність поглядів з Українською Центральною Радою та готовність до самоорганізації у політичній, культурній, економічній сферах. На жаль, цей період національного піднесення виявився недовгим.

Зміцнення більшовицької влади ознаменувало собою трагічний поворот у долі далекосхідних українців. Не визнаючи їхньої національної ідентичності та прагнень, більшовики вдалися до репресій, кульмінацією яких став показовий суд 1923-1924 рр. у Чіті. Дослідження цього періоду є актуальним і сьогодні, коли Україна продовжує боротьбу за свою незалежність та територіальну цілісність, а українські громади в усьому світі відіграють важливу роль у підтримці України.

Список використаних джерел

1. Божук Л. Становлення українознавчої освіти за межами України: історичний контекст. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2011, вип. 15. С. 52-55.
2. Гуменюк В. THE FIRST UKRAINIAN FAR EASTERN CONGRESSES AS AN ELEMENT OF THE STATE-FORMING PROCESSES OF THE UKRAINIAN FAR EASTERN REPUBLIC. Успіхи і досягнення у науці, 2025, № 2(12). С. 57-67.
3. Зелений Кли. Енциклопедичний довідник / Укл. В. А. Чорномаз. Владивосток: Вид. ДФУ, 2011. 288 с.
4. Попок А.А. Громадсько-політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в XX ст. Український історичний журнал, 1998, № 6. С. 54-61.
5. Світ І. Суд над Українцями в Чіті (1923-1924 роки). Лондон, 1964. 28 с.
6. Світ І. Українсько-Японські взаємини 1903-1945 рр. Нью-Йорк: Укр. іст. т-во, 1972. 371 с.

***Berezhna Valeria, a first-level
of higher education student, majoring in 014
Secondary Education (History)***

Savchenko Viktor, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of History of Ukraine

South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D.
Ushynsky Odesa

ECHOES OF THE UKRAINIAN REVOLUTION (1917) IN THE FAR EAST TO THE FORMULATION OF PROBLEMS

Abstract. The article highlight the history of the formation in 1917 of the unique socio-political semi-state formation "Green Wedge" - (the Ukrainian historical name for the southern part of the Far East, covering the territories of Primorsky Krai and Amur Regions). Special attention was paid to the resolutions of the First Ukrainian Far Eastern Congress, which contained calls for national-territorial autonomy, selfdetermination, and consolidation of the Ukrainian population of the "Green Wedge".

Key words: Green Wedge, Ukrainian diaspora, culture, education, national identity.

Електронне наукове видання

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2025. 250 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції **«Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень»**, яка відбулася **29 квітня 2025 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Матеріали подано в авторській редакції

Макетування: Яковлєва Д. Є.

Дизайн обкладинки: Засоба К. І.